

Dragica Čadež
Drago Hrvacki
Slavko Tihec
Dušan Tršar
Vinko Tušek

Ambientalna umetnost
Kiparstvo in barva
Minimalizem
Neokonstruktivizem
Objekt

Neokonstruktivisti

Konec 60. let je mlada generacija umetnikov prelomila z ustaljeno tradicijo slovenskega likovnega modernizma in se usmerila k iskanju novih izraznih načinov. To je bil čas oblikovanja novih smeri in skupin, ki so se pri svojem umetniškem ustvarjanju naslonile na aktualno dogajanje v svetovni likovni umetnosti. Pomembno mesto zavzema skupina neokonstruktivistov, ki je na slovensko umetnostno prizorišče prinesla minimalistično zasnovane objekte, optične in kinetične konstrukcije ter ambientalno umetnost, v kiparstvo pa vpeljala problematiko barve.

Neokonstruktivisti so kot skupina aktivno ustvarjali v letih med 1968 in 1972. Njeni glavni predstavniki so bili **Dragica Čadež** (1940–), **Drago Hrvacki** (1936–2021), **Tone Lapajne** (1933–2011) in **Dušan Tršar** (1937–). Pozneje so se jim pridružili še nekateri drugi umetniki, med katerimi je treba omeniti predvsem **Vinka Tuška** (1936–2011), med svoje člane pa je skupina prištevala tudi kiparja **Slavka Tihca** (1928–1993).

Ob njihovi skupni razstavi v spodnjih prostorih Moderne galerije leta 1970 v okviru *Ateljeja '70* je umetnostni kritik Aleksander Bassin skupino, katere delovanje je ves čas spremljal, poimenoval za Neokonstruktiviste. Poimenovanje se je kljub kritiki širše strokovne javnosti glede neustreznosti in problematičnosti izraza uveljavilo, čeprav ga gre razumeti bolj kot zgodovinsko utrjeno oznako kot pa natančno slogovno opredelitev pojava. Neokonstruktivisti namreč ne izhajajo toliko iz tradicije ruskega konstruktivizma, De Stijla in Bauhauasa, temveč predvsem iz povojnih odvodov geometrične abstrakcije, zlasti minimalizma, *hard-edge* abstrakcije (abstrakcije ostrih robov), optične in kinetične umetnosti ter ostalih sorodnih usmeritev. Z aktualnimi umetnostnimi tokovi so se mladi ustvarjalci srečali na Beneškem bienalu leta 1964 in 1966, kjer so nanje velik vtis naredili angleški umetniki, kiparja Anthony Caro in Philip King ter slikar Robert Smith. Pomemben vpliv predstavlja tudi leta 1961 v Zagrebu ustanovljeno mednarodno umetniško gibanje Nove tendence, v okviru katerega razstavljajo nemška skupina Zero, Piero Manzoni, Piero Dorazio, pariška skupina GRAV, italijanski skupini T in N, Ivan Picelj, Julije Knifer in mnogi drugi. Slovenska kritika jih je umeščala tudi v kontekst Černigojevih avantgardističnih konstruktivističnih poskusov v smislu raziskovanja koncepta konstruktivističnega objekta in jih imela za nadaljevalce te do takrat spregledane slovenske tradicije.

Neokonstruktivisti so heterogena skupina umetnikov, ki jih povezuje racionalno usmerjen, natančen in analitičen metodološki pristop, zasnovan na konstruktivnih načelih v gradnji vizualnih struktur. Zanje so značilni minimalistično zasnovani objekti ostrih robov in intenzivnih enotnih

barvnih površin, konstrukcije, ki združujejo organske in geometrične prvine, optični učinki in dela, ki iz objektov prehajajo v ambientalno obvladovanje prostora.

Umetniško delo nastane kot rezultat objektivnega in racionalnega raziskovanja, eksperimentiranja ter oblikovanja in se izogiba vsakršni ekspresivnosti ali poudarjeni subjektivni navzočnosti. Njihova dela tako zaznamujejo enostavne in jasne, enotno obdelane površine brez sledov avtorjevih intervencij. Iz teh razlogov, znatno tudi pod vplivom industrializirane družbe in množične proizvodnje, v svoje delo poleg klasičnih materialov vpeljujejo sodobne industrijske materiale, kot so pleksisteklo, plastika in neonska svetloba. Barva, ki v tem času dobi novo vlogo in pomen, saj se osamosvoji od sporočilnosti in kot samostojen likovni element učinkuje s svojo optično komponento, tudi pri neokonstruktivistih zavzema pomembno mesto. Barva in oblika se v njihovih objektih medsebojno podpirata. Barva poudari oblikovno strukturo in se v nekem pogledu materializira (dobi plastično razsežnost) – objekt integrira barvo tako, da ta dobi materialen značaj, hkrati pa s svojim učinkom posega v obliko in jo abstrahira. Slikarstvo se tako razširja v plastično razsežnost, kiparstvo pa vključuje barvne učinke (s tem se oblikuje svojevrsten hibrid med slikarstvom, razširjenim v prostor, in skulpturo, dopolnjeno s tipično slikarskim dejavnikom, barvo, še dodatno nadgrajen z dematerializirajočim učinkom, pravi Ješa Denegri).

Neokonstruktivisti opustijo simbolne, aluzivne ali drugače sporočilne formulacije in v ospredje postavijo čisto likovno vizualizacijo kot vsebino in namen umetniškega dela. Bistveno je usklajevanje in sestavljanje likovnih elementov v pregledno konstrukcijo, ki jasno izpostavi barvno in oblikovno zgradbo. Umetniško delo je osvobojeno pomenske navezave na zunanji svet in začne nastopati kot samostojen predmet, ki vstopa v svet kot stvar med stvarmi. V tem pogledu (in v svoji vedno bolj industrializirani naravi) je pojem objekta za neokonstruktiviste osrednji. Objekt v sebi nadalje že nosi težnjo po prehodu v okolje, katerega del je. Ta težnja se udejanja v prostorskih postavitvah, pri katerih objekt aktivno poseže v dejanski

prostor, ga preoblikuje in spreminja v ambient. Prehod objekta v ambient pa ne spreminja zgolj okolja, temveč tudi sam odnos med gledalcem, objektom in prostorom. Ambientalna postavitve intenzivno učinkuje na gledalčevo senzibilnost in od njega zahteva aktivnejši pristop, tudi participacijo, saj je zaznava prostora in objektov v njem odvisna od gledalčevega gibanja. Prav tako pa je objekt ob vsakokratni postavitvi odvisen tudi od okolja, v katerem se nahaja, in se tako nenehno spreminja.

Neokonstruktivistične tendence sta na slovensko umetniško prizorišče vpeljali samostojni razstavi D. Čadež in T. Lapajne leta 1968 v Mali galeriji. Prva skupna razstava vodilnih predstavnikov gibanja je bila v začetku leta 1969 v Mestni galeriji v Ljubljani. Naslednje leto se jim je na drugi skupinski razstavi, *Ateljeju '70: neokonstruktivisti* v spodnjih prostorih Moderne galerije, pridružil V. Tušek, z njimi je razstavljal tudi S. Tihec. Skupina je še vedno delovala, vendar so se člani postopoma začeli razhajati in odmikati od neokonstruktivističnih tendenc k drugim likovnim problemom. Njihova zadnja skupna razstava, *Atelje '72*, je bila leta 1972 v spodnjih prostorih Moderne galerije v Ljubljani, na njej pa so sodelovali še **Andrej Ajdič** (1937–2022), **Gustav Gnamuš** (1941–2024), **Zmago Jeraj** (1937–2015) in **Rudi Pergar** (1936–). Od razstav neokonstruktivistov po Jugoslaviji velja omeniti njihov nastop na IV. beograjskem trienalu jugoslovanske likovne umetnosti leta 1970 v sekciji Objekt, na razstavi v Galeriji suvremene umjetnosti v Zagrebu leta 1972 pa so skupaj z ekspresivnimi figuraliki predstavljali *Mlade slovenske umetnike*. Člani skupine so ves čas njenega delovanja skupine razstavljali tudi posamič, samostojno ali na skupinskih razstavah; ena od pomembnih je bila razstava *Objekt i boja* v Galeriji Centar v Zagrebu leta 1968, na kateri je razstavljal D. Hrvacki (iz Slovenije še S. Tihec, D. Nez in M. Matanović).

D. Čadež je v letih med 1959 in 1963 študirala kiparstvo na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani ter nadaljevala študij na specialki za kiparstvo pri profesorju Borisu Kalinu. Njeno neokonstruktivistično fazo zaznamujejo minimalistične geometrijske konstrukcije, ki se izogibajo

vidnosti dotika in vsakršni subjektivni vpetosti. Leta 1969 se je predstavila z značilnim delom *Sestavljeni znak*, zgrajenim iz lesenih, enakomerno pobarvanih geometrijskih oblik, ki jih je mogoče sestavljati v različne konstrukcije. Zaradi svoje velikosti in postavitve delo učinkuje ambientalno.

T. Lapajne je študij na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani končal leta 1961 in nadaljeval študij na specialki za kiparstvo pri profesorju Borisu Kalinu. Najprej je deloval v skupini **Be-54**, kasneje pa se je njegovo zanimanje preusmerilo k minimalističnim geometriziranim formam v lesu. Na enostavnih ostrorobih objektih z velikimi enakomerno pobarvanimi površinami raziskuje součinkovanje barve in oblike, pa tudi učinkovanje geometrijskih likov in teles v prostoru (npr. naslikane barvne ploskve se pretvarjajo v plastične tridimenzionalne oblike in nadaljujejo v dejanski prostor). Zanima ga delovanje objekta na okolje in možnost njegovega prehoda v prostor, zato njegova dela pogosto posežejo v dejanski prostor in ustvarijo ambient, ki neposredno nagovarja gledalca.

D. Hrvacki je študij slikarstva na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani končal leta 1964 ter svoje študijsko izpopolnjevanje nadaljeval leta 1970 v Italiji. Za Hrvackega so značilne geometrijske, pa tudi organske oblike, s katerimi raziskuje barvno-oblikovna razmerja in njihove učinke.

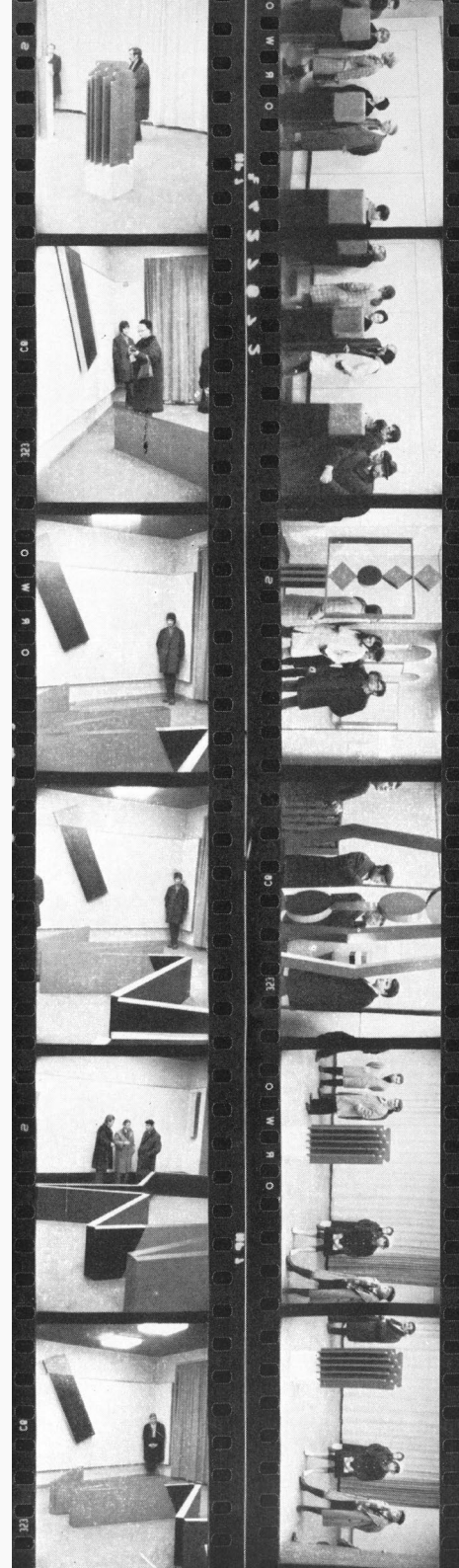
Du. Tršar je študiral kiparstvo na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani v letih med 1958 in 1963 ter nadaljeval na specialki za kiparstvo pri profesorju Borisu Kalinu. Najprej je ustvarjal dela v lesu in železu (serija *Odmev*), s katerimi se je predstavil tudi na skupni razstavi leta 1969 v Mestni galeriji. Konec 60. in v zgodnjih 70. je začel posegati po sodobnih industrijskih materialih, zlasti pleksi steklu in neonu, kar je predstavljalo novost v tedanji umetniški produkciji. Prosojnost pleksija in integracija neonske svetlobe sta mu omogočila gradnjo svetlobnih objektov, kjer se sicer jasno zasnovana konstrukcija pod vplivom svetlobe dematerializira. Za njegovo neokonstruktivistično obdobje so tako značilne prosojne in

spremenljive svetlobne strukture, s katerimi je raziskoval gibanje in optične učinke, odvisne od gledalčevega pogleda in premikanja po prostoru.

V. Tušek je v letih med 1957 in 1962 študiral slikarstvo na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. Velja za prvega v slovenski umetnosti, ki je oblikoval ambient, in sicer leta 1970 na razstavi *Marchel, Pogačnik, Tušek* (dvorišče Tavčarjeve 73) v Kranju. Istega leta se je pridružil skupini Neokonstruktivistov in na razstavi v Moderni galeriji predstavil ambientalno postavitev iz gibljivih visečih konstrukcij, narejenih iz pobarvanih lesenih okroglih form. Za njegova neokonstruktivistična dela so značilni sinteza organskih in geometrijskih oblik, eksperimentiranje z barvo in njenimi optičnimi učinki ter prehod objekta v prostorsko, ambientalno postavitev.

Živa Jurančič, R.

LIT.: T. BREJC, *Komentar k dvema razstavama*, v: *Sodobnost*, XVII, 4, 433–441; I. ZABEL, *Vidiki minimalnega: minimalizem v slovenski umetnosti 1968–1980*, Lj 1990, kat. MG; *Skupina Neokonstruktivisti 1968–1972*, (ur. A. BASSIN), Lj 1993, kat. MestneG.

6. Prizori z razstave Neokonstruktivisti